

آشنائی با اوزان عروضی

(جلد اول)

غلامرضا پناہی

www.ketab.ir

سرشناسه	: پناهی، غلامرضا، ۱۳۲۷-
عنوان و نام پدیدآور	: آشنایی با اوزان عروضی / غلامرضا پناهی.
مشخصات نشر	: تهران: پیام، ۱۳۹۴-
مشخصات ظاهری	: ج.
شابک	: 978-964-6525-21-4
وضعیت فهرست نویسی: فیبا	
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: عروض فارسی
موضوع	: فارسی -- فن شعر
موضوع	: شعر فارسی -- تاریخ و نقد
رده - دی کنگره	: ۱۳۹۴ پ ۵۱۹/۵۵۹ PIR۳۵۵۹
ه. بندی دیویی	: ۰۸/۴۱
شماره کتابخانه ملی	: ۴۱۲۱۵۱۳

انتشارات پیام

آشنایی با اوزان عروضی

جلد اول

غلامرضا پناهی

چاپ اول، بهار ۱۳۹۵

صفحه آرائی: علیروز

چاپ و صحافی: معراج

تیراژ ۱۰۰۰ نسخه

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۶۵۲۵-۲۱-۴

کلیه حقوق برای نگارنده محفوظ است

تهران، خیابان انقلاب، ۱۲ فروردین، پ ۳۱۶ واحد ۳، تلفن: ۶۶۴۰۹۵۳۱ - ۶۶۴۶۸۳۵۱

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

فهرست مندرجات

۷	مقدمه
۱۱	آغاز مطالب متن
۲۴۱	فهرست شماره یک
۲۴۵	فهرست شماره دو
۲۴۹	فهرست اوزان تقطیعی (جلد اول)
۲۵۵	جدول ها
۲۷۱	نام نامه
۲۷۵	منابع

مقدمه

در مجموعه حاضر، که یک اثر آموزشی است، خوانندگان، با قرائت آثار منتخب، با اوزان عروضی آشنا می‌نمایند. آشنایی با اوزان عروضی برای شعرا، علاقمندان به شعر و محققین ضروری است. در طی طریقی به نکات فنی اشاره خواهیم کرد. در این مقدمه کوتاه، به چند نکته ضروری اشاره می‌کنیم.

۱- فرض را بر این گذاشته‌ایم که خوانندگان با قواعد تقطیع آشنا هستند. به خوانندگانی که تاکنون با قواعد تقطیع آشنا نشده‌اند، توصیه می‌کنیم، برای استفاده بهتر از مجموعه حاضر، با این فن آشنا شوند. در مجموعه حاضر هجای کوتاه را با علامت «U» و هجاهای بلند و کشیده را به ترتیب با «-» و «.» نشان داده‌ایم.

۲- مهم این است که خوانندگان با تقطیع و رسم‌بندی صحیح هر وزن آشنا شوند. نامگذاری اوزان، یا فراگیری آنها، مشکلی را حل نمی‌کند. تلاش ما بر این بوده که خوانندگان صاحب ذوق را با کلمات نامأنوس خسته و سرگردان نکنیم.

۳- در تشخیص اوزان عروضی، گوش، مقام اول را دارا است. به همین دلیل، در امر آموزش، از روش تکرار استفاده کرده‌ایم.

۴- اگر مجموعه حاضر، به شیوه فعلی، تمام شود، دانشنامه‌ای بوجود خواهد آمد که خوانندگان با مراجعه به آن می‌توانند با کلیه اوزان عروضی، اعم از اصلی و تقطیعی، آشنا شوند. امیدواریم با کمک خوانندگان این امر تحقق یابد.

۵- در زیرنویس چند بخش به نام بعضی از اوزان عروضی اشاره کرده‌ایم. نامگذاری این اوزان، با توجه به تحقیقات جدید، بلاشکال بوده است. از نامگذاری بقیه اوزان خودداری کرده‌ایم.

۶- برای تطبیق از حافظ قزوینی، منتخب دیوان شمس، دیوان عطار و بخش اول کلیات سعدی، که شامل ۶۳۷ غزل است، استفاده کرده‌ایم. در فهرست منابع با مشخصات دقیق این آثار آشنا می‌شوید.

۷- در اکثر موارد از تقطیع مرسوم استفاده کرده‌ایم تا رابطه ما با عروض قدیم قطع نشود. با این حال اوزان را براساس «ترکیب هجائی» طبقه‌بندی و معرفی کرده‌ایم.

۸- اشعار منتخب را، جز در موارد استثنایی، شخصاً از منابع اصلی استخراج کرده‌ایم. بلاقمندان می‌توانند به آدرس اعلام شده مراجعه و با اصل اثر آشنا شوند.

۹- پس از بررسی چند وزن، از یک خانواده، در یک «نمایه» به آنها اشاره کرده‌ایم. با این اقدام عنوان «آرام آرام» با اوزان فرعی و طبقه‌بندی آنها آشنا می‌شوند. نگاه کنید به بخش‌های ۷۰، ۷۸، ۸۸، ۸۹، ۹۰.

۱۰- اوزان تقطیعی را در توضیحات هر بخش و بخش‌های تکمیلی به خوانندگان معرفی کرده‌ایم.

۱۱- در جلد سوم، به اوزان فرس در آثار شعرای نوپرداز، و در جلد چهارم، به اوزانی که در یک مصراع تکرار گردیده‌اند، اشاره می‌کنیم.

۱۲- در فهرست اول، به تقطیع منسarf اوزان اشاره کرده‌ایم، پس از آن اوزان را بر اساس ترکیب هجائی طبقه‌بندی و فهرست دوم را در اختیار خوانندگان گذاشته‌ایم.

۱۳- بنا را بر این گذاشته‌ایم که حتی الامکان در هر بخش، به یک قطعه از شعرای قدیم و دو قطعه از شعرای جدید، از مشروطیت به بعد، اشاره کنیم تا خوانندگان با رغبت بیشتر مجموعه حاضر را مطالعه و با اوزان عروضی آشنا شوند. کلام اوزانی را که شعرا در صد سال اخیر از آنها استفاده کرده‌اند، از منابع استخراج و به خوانندگان معرفی کرده‌ایم.

۱۴- در مقدمه هر بخش، یا توضیحات آن، به جایگاه وزن، در تحقیق جدید، اشاره کرده‌ایم.

۱۵- وزن کامل عروضی دارای چهار رکن کامل است. گاهی یک رکن چهار بار تکرار می‌شود، مثل «مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن». در موارد دیگر دو رکن مختلف یکی پس از دیگری می‌آیند و هر دو رکن به همان ترتیب نیمه اول، در نیمه دوم، تکرار می‌شوند، مثل «مفاعیلن فعلاتن مفاعیلن فعلاتن». گروه اول را «متفق الارکان» و گروه دوم را «متناوب الارکان» نامیده‌اند.

۱۶- پس از تهیه آمار، به این نتیجه رسیدیم که ۹۱٪ از اوزان عروضی از «رشته‌های هجایی» زیر به وجود آمده‌اند.

جدول شماره (۱)	/---U /---U /---U /---U
جدول شماره (۴)	/--UU /--UU /--UU /--UU
جدول شماره (۸)	/-U-U /-U-U /-U-U /-U-U
جدول شماره (۱۰)	/--U /--U /--U /--U
جدول شماره (۱۳)	/UUU /UUU /UUU /UUU
جدول شماره (۱۶)	/--U-U /--U-U /--U-U /--U-U
جدول شماره (۱۹)	/--UUU /--UUU /--UUU /--UUU
جدول شماره (۲۲)	/-U-UUU /-U-UUU /-U-UUU /-U-UUU
جدول شماره (۲۴)	/-U-U /--UUU /-U-U /--UUU
جدول شماره (۳۲)	/UUU-- /UUU-- /UUU-- /UUU--

۱۷- از هریک از «رشته‌های هجایی» بالا یک یا چند وزن به دست می‌آید، که به

ترتیب به آنها اشاره می‌نماید

رشته اول	دو وزن	شماره‌های (۲، ۳)،
رشته دوم	سه وزن	= (۵، ۶، ۷)،
رشته سوم	یک وزن	= (۱)،
رشته چهارم	دو وزن	= (۱۱، ۱۲)،
رشته پنجم	دو وزن	= (۱۴، ۱۵)،
رشته ششم	دو وزن	= (۱۷، ۱۸)،
رشته هفتم	دو وزن	= (۲۰، ۲۱)،
رشته هشتم	یک وزن	= (۲۳)،
رشته نهم	هفت وزن	= (۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱)،
رشته دهم	هفت وزن	= (۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹)،

۱۸- در بیست و سه جدول به «ترکیب هجائی» اوزان متفق‌الارکان و در شانزده

جدول به «ترکیب هجائی» اوزان متناوب‌الارکان اشاره کرده‌ایم. براساس آماری که از جلد اول، دوم و سوم تهیه کرده‌ایم، ترکیب هجائی ۹۱٪ از اوزان عروضی با ترکیب هجائی جداول مورد استناد یکی است. براساس همین آمار ۶٪ از بقیه اوزان عروضی نیز جزء اوزان متناوب‌الارکان هستند. نتیجه نهایی این که ۹۷٪ از اوزان عروضی مورد بررسی جزء اوزان متفق‌الارکان یا متناوب‌الارکان می‌باشند.

۱۹- در ۳۳ بخش تسکین و قلب را در ترکیب هجایی نشان داده‌ایم و در هشت بخش در تقطیع مرسوم. برای تهیه فهرست اوزان تقطیعی صرفاً از ترکیب هجایی استفاده کرده‌ایم. با استثناء بخش‌های ۵۱ و ۶۹.